

Лук'ян Кобилиця.

Епізод із історії Гуцульщини в першій половині XIX в.

Написав Др. Іван Франко.

I.

„Весна народів“, як називають иноді 1848 рік, була досить бурлива та неспокійна. В ній не лише сходило те, що посіяно в попередніх часах важкого гнету, але й сіяно з горячковим поспіхом багато таких зерен, що мали посходити аж геть пізнійше. В Австрії, що до марта 1848 р. дрімала мов замерзлий ставок під корою бюрократичного германізму, нараз розбурхалися хвилі національних і соціальних суперечностей; де доси чути було лише муркотанє доносів, розпоряджень та патентів або острі поклики про „beschränkten Unterthanenverstand“, а що найбільше скромні запитання лібералів: „Darf ich so frei sein, frei zu sein?“ — тепер залунали гучні окрики: конституція, вільність друку, народна івартдія, історичні права народностей, а за ними пішли й інші: проч з панщиною, проч з єзуїтами, проч з привілеями верстов і національностей, автономія, федералізм і соціалізм! Усе те мішалося та перепліталося, перескакувало від окликів всесвітньої любови та братерства моментально до проявів дикої расової та класової ненависти, від шумних заяв про свободу й рівноправність до чинних нападів на тих, хто думав инакше, до тихих доносів та прилюдного обкидування болотом. Імпортовані з заходу лібе-

ральні та радикальні ідеї дивовижно ломалися та карикатурувалися на нашій нерівній ґрунті, мішалися з домашніми традиціями панщизняної доби, викликали появи незвичайні, часто комічні, частійше трагічні, в усякім разі інтересні, як усі появи розхвостаної людської природи, що вирвавши ся з тісних рамок перестарілого ладу шукає нового русла, нової рівноваги суспільних елементів.

Серед тої хуртовини незвичайних появ заслугоє на пильну увагу епізод, якого видовищем був благословенний закуток нашого краю заселений Гуцулами, околиця на ріками Черемошем та Путилівкою, в колишній русько-кімполюнтській околі, в теперішній вижницькій повіті на Буковині. Героєм того епізоду був Гуцул Лукян Кобилиця, простий, неписьменний селянин, що завдяки незвичайним обставинам бурливих років заняв деяке місце в історії того часу і звернув на себе увагу німецьких і славянських істориків. В 1848—49 рр. звістки про нього друкують ся в польських, руських та німецьких газетах; в новітніх часах йому присвятили більш або менше докладні студії Вурцбах у своїй Біографічній лексиконі, Гельферт у своїй історії Австрії, Кайндль у своїх студіях про Буковину, проф. Смаль-Стоцький у своїй Буковинській Русі та пр. О. Колесса. Та не досить сього: сам гуцульський народ звеличав його пам'ять у піснях і не забув його імені й доси, навіязавши до нього різні легенди, а талановитий буковинський поет Федькович звеличав його пам'ять у поемці, яка в часі її написання видала ся так смілою й революційною, що її більше як 20 літ не сміли не то друкувати, але навіть переписувати, так що вона дійшла до нас лиш у одній, випадково захованій копії.

Отся Федьковичева поема, якої одиноку копію я віднайшов 1878 р., уперве звернула мою увагу на особу Кобилиці. В р. 1882—83, пробуваючи в Вікні в домі д. В. Федоровича й збираючи матеріяли для життєпису його батька Івана Федоровича, я знайшов у тамошнім архіві деякі причинки, а з уст д. В. Федоровича й його матери Кароліни Федоровичевої я чув те, що оповідав про Кобилицю пок. Іван Федорович. Пізнійше я почав через знайомих добивати ся докладніших і повнійших звісток, і дякуючи ласкавій увазі Дра Теофіла Окуневського одержав у р. 1885 інтересні спомини про Кобилицю, списані сьвященником села Ферескулі над Черемошем, пок. о. Білінкевичем на основі сповідань старих Гуцулів, сьвященників, урядників і т. и., що знали добре ті події. Пізнійше, будучи 1898 р.

в Довгополи над Черемошем, я чув також дещо про Кобилицю від тамошнього 72-літнього Гуцула Осьвіцінського. Матеріяли з усної людвої традиції зібрали надто Купчанко, др. Ол. Колесса та проф. Кайндль; в біжучім році зібрав деякі нові матеріяли д. Р. Заклинський, та сими новими матеріялами я не міг покористувати ся.

На основі тих друкованих і рукописних матеріялів я й беру ся змалювати той епізод „бурливих літ“, що має в своїм осередку Лукяна Кобилицю.

II.

Лукян Кобилиця родив ся в перших роках XIX в.; в р. 1848 йому було не більше 45 літ. Він був родом із села Плоскої на Буковині, в тзв. русько-кімполюнтським окрузі, не далеко місточка Путилова-Сторонця. Се був Гуцул не зовсім звичайний. Високий ростом, стрункий, він був білий на лиці, мав сьвітле волосє, що густими кучерями спадало йому на плечі, і типове подовгасте лице з меланхолійним виразом. Те лице, добродушне та при тім поважне, з великими, блискучими очима дуже нагадувало лице Христа, як його звичайно малюють на іконах. Ся подібність впадала в очи ріжним людям, що знали Кобилицю; про неї в своїх оповіданнях завсіди згадував Ів. Федорович; незвичайний вираз його лица потвердив мені недавно також радник Т. Ревакович, який від свого тестя, бувшого мандатора Пірожка чув ось яке оповіданє: „Коли по утихомиренню гуцульського розруху 1843 р. арештували Кобилицю і привели до Путилова, пани домагали ся від комісарів доконче, щоб Кобилицю прилюдно, перед зібраним народом, покарати кіями, надіючи ся, що се осоромленє підкопле його популярність серед народа. Комісарі не були тому противні й веліли привести Кобилицю. Але коли він війшов до канцелярії, то хоч і був звязаний, але вираз його лица, його постава і його спокійні та розумні відповіди зробили таке вражінє, що комісарі не важили ся диктувати йому таку соромну кару“.

Федорович характеризував його так: „Усе задуманий і не скорий до розмови, Кобилиця в течію загального розговору рідко вкидав свої два три слова, але ті слова все сьвідчили про його розум, енергію та скуплену думку. І загалом уся постава Кобилиці сьвідчила про щось незвичайне: він подавав иноді на

якогось пророка, говорив уривано та загадково, а іноді на чоловіка, що привик розказувати". При тім, як подає о. Білінкевич, він був перший богатир на всі гори, мав багато худоби, коний, овець, молока, бжід, меду, воску, убрань і всякого достатку. Його жінка була Гуцулка, за молоду перша красуня, тай пізнійше в бурливих роках не стратила ще своєї принадности, хоч трошка погрубшала. Вона походила із славного та впливового серед Гуцулів роду Єрошок. Дітий, на скільки можна догадувати ся, у них зовсім не було, а бодай у ніяких писаних ані устних звістках про них не знаходимо згадки.

Аби зрозуміти появу й діяльність Кобилиці, треба доконче кинути оком на ті соціально-економічні відносини, серед яких він жив і яких розвій виніс його на історичну арену. Село Плоска за панщизняних часів належало до тзв. русько-кімполоніського околу, до якого крім того належали села Сергії, Сторонець-Путилів, Тораки, Кисилиці, Дихтинець, Усте-Путилів, Стебне, Довгополе, Конятин, Яблониця, Мариничі, Петраші, Розтоки, Підзахарич і Межиброди. Ті села, заховані серед високих гір, над ріками Черемошем і Путилівкою, з давен давна жили окремим житєм, багато де в чому неподібним до життя на долах і на підгір'ю. Природні обставини робили тутешніх мешканців Гуцулів переважно пастухами-вівчарями, стрільцями та дереворубами; рільництво займало лише дуже мале місце в їх господарстві. Від віків вони не знали панщини, бо хоча ліси й полонини в горах були надавані панам, але ті пани в горах не жили, іноді й у цілім своїм життю не показували ся туди, і вдоволяли ся тим, що їх невідомі піддані складали їм від часу до часу добровільні дарунки, які з часом звичай перемінив на постійні, але все таки дуже невеличкі данини. Такий стан застасе й затверджує в XVII віці тзв. хризов воєводи Константина Дуки з 28 вересня 1693 р.

Сей хризов признавав селянам на власність ґрунти викорчовані ними власноручно з під ліса, з тим одначе застереженням, що такий властитель не сьмів присвоювати собі ґрунту иньшого підданого. За уживане тих ґрунтів піддані платили панам чинш, б'огатші по 2, середні по 1½, біднійші по 1 левови, надто відкупували десятину сїна такою по 2 паралі (3 кр.) від сянжя, і давали десятину від збіжя та данини зі здобутків стрілецтва й рибальства. Панщини сей хризов не знає, про лїс і право впрубу не згадує; земля й лїси в тих далеких та непри-

ступних горах не мали в XVII в. ніякої вартості*). Сей хризів і пізнійше, за австрійських часів, не був законно скасований, хоча економічні відносини тимчасом значно змінилися, народу намножилось, землі управної прибуло, ліси через сплавлюване дерева Черемошем набрали вартості, по селах, навіть по гірських селах молдавсько-кімполжоніського околу *per fas et nefas* почали заводити панщину, а чинші й данини що раз більше зростали. Не диво, що й у русько-кімполжоніським околі добачаємо той сам процес: пани починають що раз більше обмежати волю підданих, різними способами витискаючи від них то нові данини, то служебності. Дарунки, які по давньому патріархальному звичаю приносили селяни новому пану при його вступі в володіння маєтністю, переміняють ся на постійні данини. Загальне змагання йде до того, щоб обов'язки нормовані досі традицією або устними умовами, переносити на папір. Укладають ся угоди між панами й підданими ніби то для пам'яті, але швидко показує ся, що ті угоди понакладали на селян такі тягарі, яких не знали їх батьки й діди. Вже в 1803 р. жалують ся громади Довгополе, Яблониця, Конятин і Спетки на свого дідича Айваса, що домагає ся від них данин бриндзєю, сиром, повісками, овечими шкірами і до того панщини. В тім самім році жалують ся піддані иньшого пана Джурджована на подібні здириства; нові процеси йдуть у рр. 1814, 1815 і 1825. Селяни домагають ся переведення хризова Дуки, забезпечення їх у посіданню ґрунтів, лісів і лук. Пани відповідають, що чинш підвисшено тому, бо піддані не дають десятини, а данину овечу наложено за те, що селяни пасуть вівці на панських полонинах і рубають дрова в панських лісах. Вироки судів і оречення надв. канцелярії в тих справах бували ріжні, але виконане вироків усе полишано панам, які в разі некорисних для себе вироків старали ся замість їх виконання переводити нові „добровільні“ угоди і тим викликали нові скарги підданих. Урядови стало нарешті сього за багато, і декретом із 22 мая 1826 р. порішено, що лиш такі угоди панів з підданими мають правну стійність, які не перечать хризови Дуки або будуть добровільно прийняті підданими. Розумієть ся, що й ся еластична постанова

*) О. Л. Колесса, Юрий Коссован (Зоря 1893, стор. 15), див. також Prof. Dr. R. F. Kaindl, Das Unterthanswesen in der Bukowina (Archiv für oesterreichische Geschichte, 86 Bd. 2 Hälfte, стор. 671).

не зарадила лихови. Пани все вміли знайти собі серед селян поплечників, що були готові за марну надгороду підписати їм таку угоду, якої їм хотіло ся; вміли перед цісарською комісією поставити не дійсних відпоручників громади, а своїх заушників, уміли де треба підплатити комісарів, проволочки справу або по просту ігнорувати цісарські рішення, руйнуючи та кривдячи непокірних селян, а особливо громадських пленіпотентів.

Та ось у р. 1838 іменовано старостою в Чернівцях бувшого станіславівського старосту Казимира Мільбахера, чоловіка щиро прихильного селянам а ненависного шляхті, яка не звала його инакше, як кривим чортом*). Роздививши ся в відносинах**) Мільбахер видав уже 29 червня 1838 р. памятний циркуляр,

*) Як дивили ся на нього селяни в Станіславові, характеризує добре коломийка уложена в усякім разі перед 1838 роком кимсь із інтелігентних Русинів, хоча в дусі народної пісні, і надрукована проф. Грушевським в „Записках“ т. XVI, Miscellanea стор. 5—6. Читаємо в ній між иньшим:

Тепер у нас в Станіславі добре хлопом бути:
Аби з хлопа шкіру дерли, того уж не чути.
Всі патенти для підланих по домінях гнили,
Прийшов тому тут Мільбахер — всі ся їх учили
Атамана ся не бою — що ми той котюга!
Та я собі инні гавда, а він двірський слуга.
А окомон що ми зробит? Не сьміє карати:
Як я піду до старости, буде він ся мати,
Зараз скаже комісарам протокул писати,
А візум і репертум від Захира дати.
Потім пана вокомона замкнут на ратушу,
Аби тамки ся научив, що й я маю душу.

Далі вірша називає Мільбахера „хлопським татом“, передаючи й тут дійсне прозвище, яким селяни величали того незвичайного чоловіка.

**) Буковинські дідичі: розумієть ся, раді були вважати Мільбахера не лише злим чоловіком, але й круглим дурнем (див. цитат у тексті на стор. 7). Дивно одначе, що й проф. Кайндль по троха прихилиєть ся до того погляду, твердячи (Das Unterthanswesen стор. 652), що Мільбахерів обіжник був видалий „vielleicht auch wenigstens zum Theil aus Unkenntniss der Sachlage“. Се погляд зовсім хибний. Мільбахер дуже основно познайомив ся з фактичним станом буковинського селянства й його правними основами. Се ми надіємось доказати, публікуючи меморіал уложений Мільбахеровим підвладним, тоді губерніяльним концептовим практикантом Остерманом п. н. *Geschichtliche Darstellung der Gesetzgebung bezüglich des Grundbesitzes und der Urbarschuldigkeiten in der Bukowina*“, написаний, як сказано виразно при кінці, для оправдання Мільбахерового циркуляра з 29 червня 1838 р.

(ч. 12748), яким признав неважними всі угоди панів з підданими, де накладав ся на селян обов'язок робити панщину, без огляду на те, чи ті угоди були затверджені окружною властю, чи ні. Який переполох підняв сей циркуляр серед буковинської шляхти, видно ще в 1848 році в виданім дідичами пропам'ятнім письмі. „В р. 1838 — читаємо там — буковинським округом завідував надв. радник М(ільбахер), чоловік нерозсудний і дуже запальчивий. Уже в ту пору він без страху й докорів сумління розвивав думку про катастрофу таку, як та, що в р. 1846 стряслась у Галичині. Обіжником з 29 червня 1838 р. він толкував буковинський status quo по своїй угоді та розумінню і наказав з усіх амбон опублікувати права дідичів общипані з усіх боків. А коли до нього кумами почали тиснути ся селяни, він вияснявав їм, що всі уложені та окружною властю позатверджувані панщизняні угоди треба вважати неважними й небулими. І ось кинено искру словом і письмом, і швидко все було охоплене ярким полум'ям, а дідичів, що виступили з протестами проти сеї самовільної господарки урядників, бюрократія окричала здирицями селян та безсердечними тиранами. Таким робом Буковина при загальнім заколоті думок уже в рр. 1838—39 була близька до такої катастрофи, яка в 1846 р. трапила ся в Галичині. Се не побільшене — говорить ся далі, — але сумна, загально звісна правда, що в тім часі дідичі та посесори, загрожені в своїм істнованю, зневажувані підданими словом і ділом, висьмівані та переслідувані начальником округу (себто Мільбахером) умирати з гризоти, божеволіли або самі собі відбирали жите“*).

Розуміть ся, не всі пани брали собі так до серця се трагічне положення; вони вислали як стій зажалене на Мільбахера до губернії, яка обіжником з 22 цвітня 1839 р. скасувала обіжник Мільбахера і признала важність „добровільних“, панам так любих угод. Та ще не досить було панам. Коли в вересні 1839 р. брат цісаря Фердинанда, архикнязь Франц Кароль був на Буковині, дідичі жалували ся перед ним на Мільбахера, а осьмілені ласкавим послухом у нього, в марті 1840 р. вислали депутацію до цісаря і добили ся того, що найвищою постановою з д. 21 падолиста 1840 Мільбахера перенесено до Львова (див. K a i n d l, op. cit. 652—653).

*) Ueber den Ursprung und die Entwicklung des Unterthansverhältnisses in der Bukowina, eine Denkschrift. Czernowitz 1848, стор. 43—45.

III.

Розворушене викликане тими подіями довело до селянського бунту, що вибух у Путилові 1843 р. Не бракувало й иньших, менше важних обставин, що причинили ся до вибуху. Про Плоску знаємо прим., що там фермент ішов із того, що село було поділене між двома властителями: половина належала до дідича Ромашкана, а друга до камери*). Місцева адміністрація — жалують ся 1848 р. дідичі — остро дивила ся на пальці панам, але в камеральних добрах дивила ся крізь пальці на всякі надужитя (Ueber den Ursprung стор. 47); се треба розуміти так, що в камеральних добрах селянам було лекше, і для того ті, що були підданими приватних осіб, прикрійше почували неоднаковість положеня й бунтували ся. Особливо путилівський дідич Джурджован викликав супроти себе завзяту ненависть підданих своєю жорстокістю та притисками; ся ненависть лунає й доси в піснях і оповіданях народніх, а 1843 р. була головним мотивом бунту. Селяни жалували ся, що їм забороняють рубати дрова навіть у їх власних лісах, жалували ся на овечу данину, на високі чинші (до 60 р. — від чого?), на данину бриндзею та на те, що пан силує їх до панщини**). Особливо за ліс ішла найзавзятійша сварка; се стверджують і доси заховані в пам'яті спомини місцевих старих людей (див. Житє і Слово III. 234). В Путилові збунтовані селяни допускали ся збитків на панських побережниках; по однім оповіданням обсмалювали їм волосє (Ж. і Сл. III, 234), по другим „полапали їх, поналивали їм горячої смоли на голови, а руки порозпинали на патики і так їх пригнали з ліса до пана тай кажуть: „Що-сте нам за вовків у ліс прислали? Нам вовків не потрібно“ (Етногр. Збірник V, 144—145). На дідичів напад страх; до Черновець побігли тривожні вісти про бунт у горах, і тамошній староста вислав комісарів з 900 мужами війська до Путилова. „Але люди — оповідає старий, звиш 70-літній Гуцул Осьвіцінський у Довгополи — зійшли ся перед вояків, більше як 500 люда, і повклякали перед ними. Тоді комісар казав, аби йому видали бунтівників. Вони не хотіли, то він сам вибрає

*) Theofil Bendella, Die Bukowina im Königreiche Galizien. Wien 1845, стор. 36.

**) Др. Ол. Колесса, Юрій Коссован (Зоря 1893), стор. 16.

кожного десятого, взяв 50 людей, а решту пустив; військо поставив по хатах. Вояки різали волі: шкіру лишали, а мясо варили й їли“ (Етн. Збірник V, 145). Не задовольняючи ся тим вони забирали й з хат усякі віктуали. Сучасна пісня говорить :

Ой ріжуть сірі волі, жовніри ся ділют,
А Джурджован, то славний нан, пічо 'му ни вдіют...
Звоювали Путилову в велике говіне,
Та забрали барабульки, нима й на пасіне. (Етн. Зб. V, 144).

„Тих бунтівників — оповідає далі Осьвіцінський — позасуджували й повсаджали до арешту. Потім з'їхав староста*) і позасуджував їх: тому 10 буків, тому 15, тому 20 і так далі. То їх били від рана до обіду, а решту били потім по полудни аж до ночі. Бив гайдук Базилько так міцно, що аж йому рука спухла; то він руку перев'язав хусткою і бив далі“ (Етн. Зб. V, 145). Про се бите згадують і иньші очевидці. „Не єдному і 100 буків дали“ — каже один, а другий додає: „Били людей, так били, що коло лавки кров люцку пси хлєптали“ (Жите і Слово III, 235).

Як учасник того бунгу й одна з його жертв згадуєть ся й Кобилиця, але яка була його участь у бунті, докладно не звісно. Цитована вже нар. пісня, звісна в двох значно відмінних варіантах, хоч оба записані в одній місцевості, в Сергіях, говорять лише, що

Зачьили си депутати з панамі тьгати.
Казали нам депутати, шо нам гаразд буде,
Збиваймо си у громаду, комісія буде.

Очевидно депутати тут — сільські пленіпотенти, які остерігають громаду перед приїздом комісії, що мала довести до порозуміння між паном і селянами. А далі йде річ про Кобилицю :

Ци ви чули, люде (добрі), вже таку побліку,
Шо написав Кобилиця з Маршеков суніку.
Тай він ї написав, післав до кризенту.
(Етн. Зб. V, 143; Ж. і Сл. I, 143).

*) І сей деталь затимила нар. пісня, де кажесть ся насамперед про висилку пів реґіменту війська, а потім :

Ой сїдають під старосту конї воронії,
Веде жовньир в Путилову аж дві компанії. (Етн. Зб. V, 143).

І більше нічогісінько! Осьвіцінський, що так живо пригадує деталі бунту, про участь у ньому Кобилиці не знає нічогісінько. І з інших посередніх свідочств, про які буде мова далі, ми можемо мати переконанє, що Кобилиця не брав ніякої участі в розрухах, а потерпів лише як пленіпотент громад, хоча вибір таких пленіпотентів був дозволений законом. Бачимо се й з пісні, яка говорить, що по звоюваню Путилова вояки йдуть у Плоску ловити Кобилицю, беруть його якимсь неозначеним близше підступом („Ой там його змудрували“ — каже пісня) і звязаного ведуть до Сторонця. Тут, як уже знаємо, був намір покарати й його кїями, але достойне поведене Кобилиці та його постава охоронили його від того. Се потверджує й пісня кажучи:

Як пригнали до Сторонця, стали перед пана:
„Та не файна, Кобилице, за тьв пішла слава“.
Ой сходять ся усі панки, сходять ся всі лісні,
Тай убили Кобилицю в підкови залізі.

Се значить, його закували в кайдани (доси був звязаний „тонкими ливами“) і повели до вязниці до Черновець. Та маємо й иньшу реляцію, хоч підозреної вартости, по якій Кобилицю справді били. Про се говорить їдкий памфлет якогось Поляка черновецького, опублікований 1848 р. в тарнівській часописи „Zgoda“ (ч. 22 з д. 29 липня — про сей памфлет буде мова далі), де кажить ся, що Кобилиця за участь у розрухах був „kryminalnie karany na ciężkie więzienie i do 50 kijów skazany został“. А один варіант пісні про Кобилицю малює сю подію ще яркішими барвами. Згадавши про похід вояків у Плоску пісня говорить далі:

Ймвли ж уни Кобилицю, супліки читали,
Катували біле тіло, водов відливали.

Ще й перед старостою в Сторонци повтаряє ся катованє:

Староста потрокол пише, мандатор питає,
А Базилько Кобилицю буком потягає. (Ж. і Ст. I, 145).

Певна річ, такі деталі, як відливанє водою людей, що вмлївали під буками, або як бите в часі протоколу „до признання“, були звичайні явища в тій добі, і фантазия співака Гуцула легко могла приложити їх до Кобилиці. Пізнійше любили прибільшувати терпіня улюбленого ватажка. Один говорив Дрови

Ол. Колессі, що по тім бунті „Кобилицю завели до Дорної та ланцями до підлоги прикували“ (Ж. і Сл. Ш, 234), хоча се можемо сказати на певно, що Кобилиця не був вязнений у Дорні.

Чи довго сидів Кобилиця в тюрмі — не знаємо. Правдоподібно його не судили, бо не було за що, а держали під арештом лише доти, доки в горах не втихомирило ся. Наслідки бунту були некорисні для селян. Декретом з 11 мая 1844 р. їм признано формально вільність від панщини, але панам признано всі інші жаданя, на які жалували ся селяни. Наслідком сього ще в тім самім 1844 р. селяни мусіли зробити з панами угоду, яка 1845 р. була затверджена окружним урядом. За право випасу на панських полонинах селяни зобовязали ся платити чинші, давати данини вівцями, бриндзею та повісмами, а надто давати „терх“, себто коні з погоничами для воження панської горівки, — а се й була *sui generis* панщина (Kaindl, op. cit. 675; Колесса, Юрий Коссован, Зоря 1893, ст. 141).

Але угода, зроблена під вражінем сьвіжого усмирення та під панським тероризмом не могла бути тривка. Вже 1845 р. починають ся нові скарги. Піддані Ромашкана знов скаржать ся, що пан забороняє їм пасти худобу на їх власних пасовищах і рубати в їх власних лісах (Колесса op. cit.). А тимчасом серед народу в Галичині, а далі й на Буковині почали ходити тривожні слухи, що властиво цісар уже дарував панщину, а тільки пани та несумлінні урядники затаїли патент*). Спеціально на Буковині сї слухи могла скріплювати згадка про старосту Мільбахера, якому вже перед 1838 р. на похвалу говорили в Станіславівщині, що перед його приходом „патенти гнили по домініях“, а тільки він змусив домінії вивчити їх. Може дійшло в народ і деяке слово Мільбахера, який по словам пропамятного письма з р. 1848 вже 1838 р. пророчив панам катастрофу, яка 1846 р. спіткала західну Галичину (Ueber den Ursprung стор. 43). Та ось у пушанс 1846 р. вибухла мазурська різня. Ми не знаємо, чи швидко чутка про неї дійшла до буковинських селян, та маємо доказ, що галицьке правительство дуже бояло ся, аби ся чутка не пішла на Буковину. Староста Борковский у Жовкві циркуляром з 17 цвітня 1846 р. звертає увагу доміній, що що року в сьому часі йдуть із західних

*) Див. напр. Kartka z dziejów 1846 r. в львівській газеті Dziennik literacki 1863 р.

округів на Буковину люди чи то на заробітки, чи голячи воли; тим то відповідно до розпорядження гал. губернії з 10 цвітня 1846 ч. 2450 наказує ся громадським зверхностям, аби пильнували таких людей і наказували їм, щоб не сьміли заходити в які будь розмови про західно-галицькі події^{*)}. Що такими циркулярами годі було спинити вість про страшні події на Мазурщині, легко зрозуміти. Маємо звістки, що і в русько-кімполоньськїм околі в часі великого посту 1846 р. йшли живі наради. Гуцули збирали ся в лісах, „у бутинах“, де зимовою порою рубають дерево на сплави. Прираджено вислати Кобилицю до Відня. „Не лише буковинські селяне, — каже о. Білінкевич, — але і з лядського боку (з Галичини) в часі Великодня збирали коло церков від кожної паски по одному левови, знесли всі ті гроші Кобилиці й вислали його з письмом про їх кривди в далеку дорогу“.

Більше як пів року не було Кобилиці. Куди він ходив і що здобув — не знаємо. Аж в осени 1846 р. він вернув домів і приніс із собою якийсь великий папір, майже на сяжень задовжки, з надрукованими на ньому величезними червоними буквами, мабуть анонс якоїсь льотерії, та розвісив його на стіні в своїй хаті. З усіх сторін почали тайком сходити ся до нього Гуцули, розпитуючи про здобутки його подорожі. Але Кобилиця був іще більше маломовний та задуманий, як звичайно. Тих, що приходили до нього, приймав гостинно, вислухував їх жалі і лише десь-колись обзивав ся яким словом. За те жінка Кобилиці, вродлива та проречиста господиня, дива розповідала Гуцулам про свого мужа, про його пригоди в далекій чужині між „панамі“, про його пробуване у цісаря в Відні, а нарешті з таємним видом показувала розвішений на стіні папір. Зацікавлені Гуцули допитували, що таке написано на ньому. По довгім ваганю Дусян виявив їм, що се й є той давно жданий цісарський патент, яким цісарь вертає їм усі давні права призначані хризовом Дуки і постановляє, що від тепер пани не мають права судити ані бити селян, що всі ліси й полонини мають належати до громад, а панщини не сьміє бути більше, як 12 день у році.

Відомість про сей патент блискавкою облетіла всі гуцульські гори. Сотками йшли Гуцули з далеких гір до Пласкої, щоб

*) Див. рукопис бібл. Оссоїнських ч. 2855.

на власні очі побачити патент і почути про нього пояснення Кобилиці. А впевнивши ся вони цілими громадами почали спротивляти ся панам, не хотіли робити панщини, самовільно врубували ся в ліси, випасали панські полонини і ставили ся аж раз грізнійше не лише до панів, але й до камеральних урядників, раз у раз покликаючи ся на хризов Дукю і на патент Кобилиці.

Знов страшна тривога вдарила на панів. Весною й літом 1847 р. вплинуло до черновецького „крайсамту“ багато жалоб на селян та на бунтівника Кобилицю. Боячи ся нового вибуху черновецький староста Ізеческул велів як найшвидше арештувати Кобилицю. Його вхопили на ярмарці в Путилові, завели до Черновець і віддали під суд, який по кількомісячнім слістві признав його винуватим: за ошуканство та розширюване серед народа фальшивих та тривожних слухів його засудили на кількомісячну вязницю. На як довго — не знаємо; знаємо лише, що від літа 1847 до мая 1848 Кобилиця сидів у вязниці в Чернівцях, так що в 1848 р. пани не без певної підстави могли говорити, що він був кримінально караний. Та в очах народа ся кара була для нього найбільшою честю.

IV.

А тимчасом, коли Кобилиця сидів у тюрмі, впала струпішила будова Меттерріхового абсолютизму. Швидко за нею пішла й панщина: в Галичині її скасовано патентом з 17 цвітня, а фактична свобода почала ся від 3 мая. Серед галицьких селян запанувала нечувана радість, яка певно передавала ся й на Буковину. Буковина ще від червня 1846 р. була у аграрних справах відділена від Галичини (повне відділене dokonane було аж 1854 р.), тим то й патент 17 цвітня її не тикав ся. Та буковинська людність сильно заворушила ся тим, що стало ся в Галичині. Ніякі докази не могли переконати селян, що панщина скасована лише в Галичині, а вони, живучи під тим самим цісарем, мусять терпіти й далі. По буковинських селах пішов гомін, посипали ся погрози на панів; ті знов і собіж силкували ся не тратити своєї поваги і вживали своїх випробованих способів для заспокоєня селян. І так іще при кінці мая дідич Гондур у Глиниці всім селянам, що не хотіли йти на панщину, велів, як висловляє ся один кореспондент, Поляк,

„odliczyć po 50 konstytucyjnych kijów“ *). „Такі випадки бувають майже всюди“ — додає кореспондент. Але патент, виданий для Галичини, мусів і в самих буковинських дідичів захитати віру в довговічність панщини, і ось вони для заспокоєння народу прихилили черновецького старосту Ізеческула, аби циркулярами оголосив селянам, що дідичі внесли протест против галицького патенту, а поки не прийде відповідь, усе мусить лишити ся по старому (Dziennik Nar. ч. 63). Та й се не помогло, селяни не хотіли йти на панщину. І ось д. 4. червня трафив ся перший на Буковині факт: дідичі Вашковець, брати Петріно, самі добровільно дарують своїм селянам панщину. (Dziennik Nar. ч. 67). Се було повторенє тактики польських дідичів у Галичині: зрєктись того, що й так уже виховзлось із рук, і здобути собі титул філантропів та добродіїв народа. За братами Петріно пішли ще деякі дідичі, але тактика й тут, як у Галичині, була спізнєна. Селян не розчулювала панська даровизна, вони знали одно — цісарський патент, і не хотіли робити панщини. Урядови не лишилось нічого иньшого, як піддати ся переможній течії, тай то піддати ся соромно. Патентом з д. 9 серпня знесено формально панщину на Буковині, а речєнець, від якого вона мала перестати, означено на 1 липня**). Очевидно зроблено се для того, щоб уморити масу жалоб дідичів на селян за недодержуванє панщизняних обовязків та ошадити урядови масу безпредметової тяганини. Але серед народу сей соромний відворот уряду зміцнив переконанє, що панщина була знесена швидше, а тільки „пани“ так довго ховали цісарський патент.

Серед таких обставин у маю 1848 р. розписано вибори до першого законодавного сойму, що мав зібратися в Відні. Проти перші вибори ми маємо інтересну гуцульську пісню :

*) Dziennik Narodowy, pismo poświęcone rozprawom politycznym, historycznym i literackim, krajowym i zagranicznym, Львів, 1848, ч. 63.

**) R. F. Kaindl, Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849. (Oesterreichisch-Ungarische Revue. Monatschrift für die gesammten Culturinteressen Oesterreich - Ungarns, 1899, Bd. XXV, стр. 224). Др. Кайндль помиляє ся пишучи, що наслідком тодішнього злучєня Буковини з Галичиною „панщина і всі инші підданські тягарі також і на Буковині підчас найблизших тижднів устави“. Власне ні, бо Буковина що до справ підданських ще в червні 1846 р. була відділена від Галичини, а буковинський уряд іще в маю 1848 р. голосив селянам, що

Ой упала, брате, карта в село до Рожнова:
„Кладіт собі депутата, люде, розумного“.
Вони тоту карту взяли до двора читати,
А їм сказав пан мандатор громаду зізвати.
Вни зізвали вісім людий, деветого війта,
Сих післали та до Кутів та до супровіту.
Прийшли вони та до Кутів тай взяли чекати,
А віходе пан староста, взев льоси метати.
Ой узели тоти льоси на Рижку впадати*)

Як бачимо, в розуміню Гүцулів вибір посла на сойм — то був той сам вибір депутата чи пленіпотента, яких вільно їм було вибирати й доси. Сей депутат мав заступати інтереси громади супроти панів, тим то розуміть ся, що ним не міг бути пан, лише селянин. І справді Буковина дала в 1848 році з сільських округів самих послів селян; одиноке місто Чернівці вислало префекта гімназії Краля. Інші послы були: Юрко Тиміш із сільського округу Черновець, Михайло Боднар із Радовець, Василь Кірсте із Садагури, Іван Долинчук із Сучави, Мирон Чуперкович із Іурагумори і Лукян Кобилиця з Вижниць.

Як бачимо, майже безпосередно по виході з тюрми хвиля бурливого року винесла Кобилицю на становище, про яке він перед кількома місяцями певно не сьмів і думати. Не диво, що його вибір діткнув буковинських шляхтичів дужше, ніж вибір якого будь иншого селянина. Один із тих шляхтичів, якийсь Поляк із Черновець, що підписав ся буквами G. N.; не залишив бривнути на Кобилицю їдким памфлетом. У 22 ч. тарнівської часописі „Zgoda“ з д. 29 липня появила ся допись із Черновець датована днем 11 липня. Оповідаеть ся там, що д. 10 липня, в день св. Петра й Павла по руському календарю, був у Чернівцях на ярмарку „nasz roczniwy Szela“, звисний ватажок тарнівських різунів із 1846 р., перенесений урядом до камеральних дібр Сольки коло Радовець, де для нього закуплено 32 морги землі. Шеля буцім то жалував ся на уряд, що не велів його вибрати послом до Відня, і вишукавши покутного писаря подіктував йому жалобу до міністра внутрішніх справ, де виказує свої заслуги коло добра Австрії, покликуює ся на те, що в Тарнівщині його вважали „królem chłopów“

галицький патент з 17 цвѣтня до Буковини не належить і треба ждати цісарської відповіді на протест дідичів та робити панщину далі.

*) Гр. Купчапко, Піснн буковинскаго народа, Київ, 1875, стор. 557.

і твердить, що властиво йому слід було бути послом до сойму. „Przeciwnie — пишеться буцім то в тій супліці — z okręgu rusko-kimpołungskiego wybrano Luciana Kobielica, który niczem więcej nie jest jak tylko prostym chłópeм, który w r. 1843 się poważył mieszkanców tego samego sióła i dozorców pańskich napastować, geby im zapychać, krzyżować, do drzew przywiązywać, na nich kipiącą smołę lać, za co 'kryminalnie karany na ciężkie więzienie i do 50 kijów skazany został. Takiego człowieka na Sejm wybrali! Cóż może być z wyzwolonego kryminalisty? i т. д. Др. Кайндь, згадавши про ту допись, справедливо догадуєся, що ся ніби то супліка Шелі мусить бути безличним фальсифікатом, бо коли би таке письмо справді вплинуло до міністерства, то воно було б не залишило зарядити слідство і не допустити злочинника до мандату (Kaindl, Die Bukowina im. J. 1848 und 1849, стор. 324). Я додам, що й иньші послі, особливо галицько-польські шляхтичі, які дуже чигали на компромітоване руських послів, були-б не залишили виискати сеї справи, коли б у ній було хоч зерно правди. Факт, що вибір Кобилиці, не вважаючи на сей памфлет, затверджено в Відні без суперечки, доказує найліпше, що в розрухах та злочинах підчас бунту 1843 р. Кобилиця не брав участі і з приводу сього факту хоч увязнений, не був кримінально засуджений, а пізніший засуд 1847 р. також не був для нього діффамацією.

В віденськім соймі Кобилиця, простий, неписьменний Гуцул, що не знав німецької мови, не міг очевидно відіграти ніякої ролі. Він був німим свідком подій, у яких певно 90% не розумів. Що найбільше, він міг вносити подання від громад прислані на його руки з Буковини, з жалями на панські кривди, на відбиране ґрунтів, полонин і лісів. Таких подань через руки селянських послів впливали тоді тисячі; в реєстрі, публікованім при стенографічних протоколах нарад сойму, деякі зазначені яко внесені Кобилицею.*) Важнійше було те, як він голосував у соймі.

*) Такі подання роблено і вношено в значній частині з ініціативи послів. На се крім пишших доказів маємо також лист Кобилиці, писаний не ним самим, ще й німецькою мовою, але за його диктатом із Відня д. 2. серпня 1848 р. до священника в Плоській з порученням, аби він скликав депутатів (себто громадських пленіпотентів) із Путилівщини і їх запитався, чи хочуть вони, щоб ґрунти належні до нашого околу забрані нам від дідичів назад нам віддано. Скоро депутати бажать собі того — а Іван Цуреш має прецінь письма, — то нехай зро-

При нечисленних поіменних голосованях — першій формі обструкції в австрійським парламенті — ми можемо досить добре слідити, як держав себе Кобилиця. Отже він належав до т. зв. лівиці, тоб то до демократично-радикальної часті сойму. В найважнійшій справі ухваленій у Відні в справі знесеня панщини (внесок Кудліха) він разом з більшою частиною галицького й буковинського селянського посольства голосував радикально — за знесенем панщини без відшкодованя панам.*) І хоча більшість сойму заявила ся за відшкодованем, що в кожній провінції мало бути виплачене з кравчих фондів, то все таки народня память заховала згадку про селян-послів як про тих, що властиво вибороли селянам увільнене від панщини. Цитована вже пісня в збірці Купчанка ось як говорить про се:

Зійшовсь Ришка з Кобилицев, взели дорожити.**)
 „Що будем ми, Кобилице, в Відни говорити?
 Що будем ми, Кобилице, в Відни тай гадати?“
 „Та треба би перед царем всю правду казати.“
 Як прийшли вни та до Відні, та взели казати,
 А віходе пан монарха, письмо взяв читати.
 Ой від коли Кобилиця присег перед царем,
 То від тогди за паньчену хрести се поклали.

Інтересно, що в Відні Кобилиця, німий але консеквентний противник панських привілеїв, зійшов ся найбільше з одним із галицьких шляхтичів, що правда, чоловіком також незвичайним, Іваном Федоровичем. Син руського священника, від шкільної лави горячий польський патріот, учасник повстання 1831 р. і пізнійших польських конспірацій, він іще в початку 40 их років разом з Тадеєм Василевским був пропагатором ідеї добровільного знесеня панщини. Вибраний послом у 1848 році він хоч і належав до польського посольства, хоч приготавляв ся до промови в обороні галицької пропінатції, та все таки зумів

блять просьбу до Ради державної, в котрій окрім дідичів має бути также докладно подане, кільки нашої землі поодинокі домінії мають у посіданю. Тоту просьбу нехай відтак посилають мені, аби її передати Раді державній.“ Сей лист має тепер у своїм посіданю проф. Смаль Стоцкий (Див. Ст. Смаль Стоцкий, Буковинська Русь, стор. 161).

*) Див. R. F. Kaindl, *Das Unterthanswesen in der Bukowina* стор. 678—679.

**) Себто подорожувати до Відня.

здобувати собі прихильність руських послів. Деякі з них, в тім числі й Кобилиця, жили разом із ним у готелю й спали в його передпокою; не обійшлося без того, щоб ті послы селяни вільними хвилями не заходили з ним у розмови, не просили у нього деяких вияснень про політичні, для них доси темні справи. Ми можемо бодай в однім випадку констатувати безпосередній вплив Федоровича на Кобилицю. В половині вересня прибула до Відня депутація Малярів з проською, щоб віденський сойм прийняв на себе ролю посередника між Уграми й цісарем. Д. 19 вересня почали ся в соймі наради над питанням, чи сойм може допустити до салі засідань і вислухувати депутацію in corpore, чи ні, бо один параграф реґуляміну не допускав у салі в часі засідань нічийої присутности крім послів. Правительственна партія й Чехи під проводом Рітера та Палацкого сильно виступили против допущення Малярів до салі й против соймового посередництва. Натомість галицько-польські послы Сераковский і Федорович поставили внески на користь Угрів. При голосованю до правительственной партії пристали й галицькі селяни; внески Сераковского й Федоровича упали. Але цікаво, що Кобилиця був майже одинокий посол-селянин, який голосував прихильно до Малярів. Додати до того, що малярська депутація, не допущена до сойму, була в готелю у Федоровича дякуючи йому за його прихильність і тут могла бачити також Кобилицю. Се мабуть було головною причиною того, що шляхетська опінія на Буковині почала бачити в Кобилиці прихильника Малярів і пізнійше силкувала ся на його діяльність у горах кинути клеймо державної зради через діланє в порозуміню з Кошутом і його емісаріями.

Пізнійші факти, а особливо жовтнева революція, яку Кобилиці разом з більшою частиною сойму (Чехи заздалегідь зробили — першу в Австрії — сецесію) довелося перебути в обляженім, а потім бомбардованім Відні, мусіли на вразливу уяву Кобилиці зробити величезне вражінє. У перве він побачив, що то значить новочасна боротьба за народні права, як виглядає горожанська армія і якими силами розпоряджає реакція. Які думки будили ся при тих сценах в душі колишнього гуцульського депутата, що бачив або чув, як путилівські Гуцули клякали перед військом і як під лавками, де їх потім січено, пси хлептали їх кров? Федорович пізнійше часто оповідав ось яку сцену. „Раз вечером я стоял на вежи астрономической обсерватории и водил очима за киданными на місто бомбами, за ракетами, що лускали в повітрі, та

за величезними пожежами, що в ріжних частях міста розливали ся мов кроваві озера. В тій хвилі хтось з легка поклав мені руку на плече. Оглядаюсь, а за мною стоїть Кобилиця. Його подовгасте лице в рамці довгого до плечий волося було осяяне кровавим блиском пожежі, в його очах меркотів якийсь дивний огонь, а на устах був усміх. Я запитав його, що він тут робить і чи не страшно йому дивити ся на се все? Кобилиця ще раз усміхнувся і махнувши рукою мовив:

— А що, панцю, як би ми таке в наших горах зробили!

„Я не зрозумів — додавав Федорович, — що в нього на думці, — зрозумів аж пізнійше, коли почув про його роботу“.

При кінці жовтня Відень збомбардований піддався Меттерніхови; сойм розпущено з тим, що за пару неділь має зібратися знов у Кромєрижі, й послы роз'їхались. В часі облоги в Відні вони одержали й повинні були для безпеки все носити на собі бронзові медалі, які надто давали їм вільний прохід вулицями, що часто бували замкнені кордоном. В хвилі, коли послы виїздили з Відня, многі міста (прим. Львів у Галичині) були в стані облоги. Щоб уможливити послам вільний проїзд, уряд крім звичайних пашпортів дав їм цертіфікати з соймовою печаткою, з описом особи і потвердженням їх посольського характеру. Такий медаль і такий цертіфікат одержав також Кобилиця, покидаючи сойм, щоб уже більше не вернути ся до нього.

V.

Коли Кобилиця вернув з Відня в Плоску, до нього почали так само, як у 1846 р., сходити ся Гуцули, хто з новими жалю на панські кривди (такі скарги від Кобилиці виливали ще й до сойму в Кромєрижі), а хто так із цікавості, щоб розпитати, що се таке стало ся в Відні? Кобилиця розповідав що знав, але цікаві Гуцули позирали на великий, блискучий медаль, завішений у нього на грудях на шовковій, біло-червоній стрічці. Що се таке? Що се за знак? Кобилиця не відповідав на ті питання, але його жінка сему та тому говорила під секретом: О, сей медаль на грудях у Лукєна, се дар самого цісаря, знак великої цісарської ласки для нього. Але чим же він заслужив

на таку ласку? О, се велика тайна! Збунтовані Ляхи хотіли вбити цісаря*) і прислали йому велику свічку з ярого воску, просячи, щоб засьвітив її, як буде йти спати. Але Лукен довідався про їх зраду і пішов до цісаря в сам день авдієнції. Коли Ляхи подавали цісареві свічку, він прискочив, ухопив свічку й розломав на двоє, а з неї посипався стрільний порох. Зрадників Ляхів цісарь казав розстріляти, а Лукена вважає своїм спасителем. Цариця власноручно вишила для нього прегарну сорочку, а цісарь дав йому отсей медаль на знак своєї ласки. Але се лише початок тих добродійств, що мають зійти на Кобилицю і на весь вірний гуцульський нарід“ (зап. о. Білінкевич).

Чи навмисно Кобилиця видумав таку байку, чи може в наївній фантазії його жінки дійсність помішала ся з традиційними віруваннями та слухами і витворила таку повість, не знати. Досить, що на Гуцулів ся повість робила величезне вражінє. До „батька Кобилиці“ почали йти люди як на прощу з близька і з далека, просячи поради й помочи. По скасованю панщини, яка їм у горах не далась так дуже в знаки, лишалась неполаджена стара суперечка за ліси та полонини, які пани присвоювали собі. Кобилиця нарешті зважив ся на діло і заповів велику „сесію“, на яку кожда громада мала вислати кількох делегатів. Ся перша „сесія“, як подає о. Білінкевич, відбула ся на горбі Гледові коло Вижниці**); крім Гуцулів сюди зійшло ся багато людей із „долів“. Народу зібрало ся кілька сот. Кобилиця сказав до них коротку, але рішучим тоном виголошену промову: „Монарха — мій приятель і в разі потреби вишле мені військо на поміч. Не бійте ся нічого, ліси, полонини та пасовиска всі будуть ваші. Лише моліть ся Богу, сьвяткуйте неділі і все буде добре“.

Відомість про „сесію“ розійшла ся швидко по краю, будячи пострах між панами. Перші звістки про виступ Кобилиці в горах малюють його як ватажка розбійників на велику скалю. В половині падолиста писав якийсь Поляк „від границі Буко-

*) Думка, що революціонери 1848 р., Ляхи чи Італійці, хотіли вбити цісаря, була широко розповсюджена серед Русинів також у Галичині і ввійшла навіть у пісню, що починаєть ся словами: „Загадала Ниталія цісарика вбити“.

**) Се ближше означенє місцевости беру з устного оповідання Гуцула Маковійчука, записаного дром О. Колессою (Житє і Слово III, 234).

вини“ до львівської шляхетсько-консервативної газети „Polska“ : „Якийсь Кобилиця, селянин із скарбових дібр Радівці (?), що має тут здавна велику повагу за те, що все був зухвалий та ставив опір усякій власті, кілька разів караний кримінально за різні дрібні злочини, був у червні вибраний послом до віденського сойму, але по подіях 6 жовтня вернув відти“. Далі кореспондент досить недоладно говорить про „пропаганду“ Кобилиці й кінчить: „Завдяки такій пропаганді він зібрав купу прихильників і на чолі озброєної ватаги напав на село Радівці, здобув і пограбував його, а нарешті коронував себе царською короною і оголосив себе буковинським хлопським королем“^{*)}.

У страху очі великі, а інформації кореспондента, як бачимо, були не надто добрі. Та про те такі вісті певно ходили поміж дідичами і можна вірити троха пізнійшій, в деталях також неправдивій дописи урядової „Gazety Lwowskiej“, писаній „під кінець грудня“, що „багато властителів дібр мусіло втікати із своїх маєтків та шукати захисту в Чернівцях“^{**)}.

Швидко по першій сесії відбула ся друга, близько Путилова-Сторонця в місцевості званій „Панчєна“, належній до Джурджована. Повага Кобилиці була така велика, що навіть удержувана в Путилові скарбовим коштом компанія „пушкарів“ (гірської поліції), набрана з Гуцулів, покинула свого начальника Поляка Завадинського і пристала до Кобилиці як його прибічна ївардія. Сей збір був іще численніший від першого. І тут Кобилиця мав промову до зібраних громадських депутатів і виступив різко не лише против панів, але й против урядників, що для користи своєї й панської фальшиво толкують закони, подають цісареві фальшиві реляції про стан народу і навіть не мають сумління затаювати цісарські патенти та накази видавані на користь простого народу. Але тепер усьому кінець. Цісарь — його приватель і віддав йому в руки всю власть над Буковиною. Від тепер Гуцули не повинні слухати ніяких урядників, комісарів, старостів ані навіть губернатора, нікого крім нього одного. Всі скарбові й панські ґрунти мають належати до самих селян, які

*) Polska, pismo poświęcone rozprawom polityczno-ekonomicznym i historycznym, krajowym i zagranicznym, wydawane przez Hilarego Meciszewskiego, Lwów N. 32—35, вид. разом д. 28 падол.

**) Pop. Jos. Alex. Frh. v. Helfert, Geschichte Oesterreichs vom Ausgange des Wiener Oktober-Aufstandes 1848, т. IV, 2, стр. 330.

від тепер мають стати зовсім самостійними властителями. Потім Кобилиця перейшов на політику і схаактеризував революцію як замах самолюбних панів на доброго цісаря. Закінчив так: „Тепер пани бють ся між собою, а коли коти гризуть ся, то для миший празник. Не слухайте ні пані ні урядників, лиш одного мене, а все буде добре“^{*)}.

— Коли вірити звісткам кореспондента тарнівської „Zgody“ з д. 1 грудня, то на тій „сесії“ прийшло до суперечки між Кобилицею й деякими громадськими начальниками. Ті люди, звичаєні до послуху й покорі перед урядниками, спротивили ся словам Кобилиці, щоб слухати лише його одного. „Коли деякі війти — пише кореспондент — спротивили ся тому, Кобилиця відібрав тим сперечникам їх уряд й іменував иньших замісь них, окружив себе множеством узброєного народа і носив свій посольський медаль на білій стрічці, розповідаючи, що одержав його від цісаря за якісь свої заслуги. Селяни по просту обожали його, називали його царем, а Кобилиця тут же признав їм повне право на всі панські ліси й полонини“ (Числа „Zgody“ з тою кореспонденцією в бібліотеці Оссол. нема; пор. Helfert, op. cit. 329).

Обі ті „сесії“ мусіли відбутися деє коло половини падолиста, швидко одна по другій. Не вважаючи на острі промови Кобилиці ми не чуємо про ніякі злочини в Гуцульщині: нікого не вбито, не обробовано; не було нападів ані на двори ані на особи; лиш один кореспондент „Polski“ говорить, що Кобилиця нападав на двори й вибирав від панів контрибуцію, та про се не знає нічогосінько орган панів „Bucovina“, що від

*) Так передає промову Кобилиці пок. о. Білінкевич. Пізнійша гуцульська традиція заховала з неї лише незначні фрази, що не дають ніякого поняття про її зміст. По споминам Маковійчука Коб. говорив: „Діти божі, будьте спокійні, будете мати розправу. Прийде комісія на панів!“ По иньшим споминам на сесії на Панчені „врадили, аби чекаги, але сьї панам не давати“ (Ж. і Сл. III, 233, 235). Вірнійше підхопив духа тої промови автор згаданої вже польської кореспонденції „з Чернівець під конєць грудня“ кажучи, що Кобилиця „в горах підбурив хлопів на циркулі і зверхноєги місцеві, підмовив їх, аби кинули ся на чужу власність, припняв собі до грудній білу стяжку, нібито подарунок від цісарєвої і оголосив, що три відзнаки депутата на його убраню то цісарські ордери, котрі отримав на те, аби в горах зробив порядок“ (Gazeta Lwowska 1849, ч. 5; пор. проф. др. Ст. Смаль-Стоцький, Буковинська Русь. Чернівці 1897, стор. 162). Ця кореспонденція посередно потверджує звістки зібрані о. Білінкевичем.

свого почину в 1849 р. немало із ненавистю писала про Кобилицю. На основі звістки о. Білінкевича про відділ путилівських пушкарів, що пристав до Кобилиці, прийдесть ся зредувати до відповідної міри й ті „тисячі узброєних“, про які говорить Гельферт (ор. cit. 330): тих узброєних було, як подає о. Білінкевич, 20—30. Аж пізнійше, коли власть розпочала нагінку за Кобилицею, його супроводжала компанія зложена з більше як 330 Гуцулів, узброєних у креси та пістолети.

Кореспондент „Gazety Lwowskiej“ з кінця грудня подає надто, що Кобилиця наложив на Гуцулів податок — по сороківцєви та ділетці кукурузи від нумеру. Сього твердження ми не можемо нічим сконтролювати, та воно не видаєть ся мені правдоподібним; анї о. Білінкевич, анї иньші спомини про таке вибранє податку не згадують. Той сам кореспондент додає, що Кобилиця „ходив горами в товаристві кількох сот узброєних Гуцулів, видавав засуди, іменував самовільно судиїв (певне війтів, по нім. Richter) і присяжних, а так само й иньших начальників на місце доміній“ (Др. См. Стоцкий, ор. cit. 162). Гельферт на підставі якоїсь подібної реляції додає, що по селах, куди він заїжджав, народ зустрічав його сьвяточно, з гуком дзвонів та вистрілами пістолетів; Кобилиця всюди говорив промови і остерігав пєред „зрадою“ панів та урядників (Helfert, ор. cit. IV, 2, 247). Про сей об'їзд Кобилиці селами понад Черемошем оповідав мені й Осьвіцінський у Довгополі. На моє питанє, чи бачив він сам Кобилицю, відповів: „О, видів! Сидів на кони, білим рушником переперезаний, з менталом на грудях, а довкола нього Гуцули, в-одно з пістолет стрільють та кричѣи: віват! Отак переїхали через Коньитин, Довгополе, Стебне аж до Устя Путилова“.

Здаєть ся, що при кінці падолиста Кобилиця устроїв народні збори також у Селетині; про се не згадує анї о. Білінкевич анї жадна иньша реляція, але наводять на сей догад ось які сліди. В пісні записаній для проф. Ол. Колесси (Житє і Слово I, 143) читаємо ось який, нї з попереднім, нї з дальшим не звязаний куплет, очевидно шматочок якоїсь більшої, забутої цілости:

Колис хоків, Кобилице, з жінков газдувати,
Було не йти у Сельитин людий бунтувати.

До 1843 р. сей куплет не може належати, бо тоді в Селетині не було ніякого бунту. Але з 1848 р. маємо певну

звістку, що 29 падолиста до Селетина вислано 13-ту компанію 41 полку для заспокоєня селянських розрухів; у Селетині військо стояло цілий місяць, бо аж 28 грудня вернуло до Черновець (Kaindl, Die Bukowina 278). Під впливом Кобилиці почали ся розрухи також по інших селах. Другий селянський посол, Юрій Тиміш із Сторожинця, зачав і у себе організувати селян та — як голосила шляхетська поголоска — відбирати у дідичів ліси й пасовиска (Helfert, *ibid.* IV, 2, стор. 227). В таких самих напрямі поступали селяни Ілько Щербан, Михайло Тудан, Василь Грінчук і Михайло Гайчук у Костівцях, Юрій Яцко, Григорій Яцко та Іван Рудницький у Станівцях над Черемошем. Щоб надати рухови одноцілість і більшу силу, надумав Кобилиця на 15 грудня скликати ще одну „сесію“ до свого дому, на „Краснім ділу“ коло Плесої.

VI.

Селянський рух у гуцульським закутку Буковини застав тамошню владу майже зовсім неприготовану. До самого кінця жовтня влада жила в ненастанній тривозі ждучи польського повстання в Галичині. Тай у самих Чернівцях не було спокою. „Не минало майже ані тижня — пише наочний свідок того часу Штауфе-Сімітінович — щоб у понеділок або в п'ятницю, торгові дні в Чернівцях, не ходили тривожні поголоски серед нашої людности, що селяни з довколичних сел мають намір з косами, вилами, ціпами та сокирами напасти вночі на Чернівці й запалити місто“.) З другого боку в осени вибухло угорське повстання, а в Бессарабії на російській границі почали концентрувати ся російські війська. Для доповнення безладя черновецький староста Ізеческул умер у жовтні 1848 і заряд Буковини обняв тимчасово заліщицький староста барон Генітер, що мав досить клопоту і в власній окрузі, так що Буковина була полишена майже без адміністративного корманича. (Див. Helfert, *op. cit.* IV, 2, стор. 277).

Почувши про народний рух над Черемошем влади не знали що діяти. Зразу вони думали, що коли посли Тиміш і Кобилиця вийдуть на засідання сойму, то й рух сам собою притихне.

*) Staube-Simiginowicz, Reminiscenzen, (Bukowinaer Nachrichten N. 1968, *op.* Kaindl, Die Bukowina, стор. 274.

І справді десь у половині падолиста Тиміш і Кобилиця одержали завізване, щоб як стій їхали до Кромерижа. Тиміш поїхав, але Кобилиця відписав д. 28. падол. до президії парламенту, що хоча від черновецького староства одержав наказ їхати до Кромерижа, але просить президію прислати йому від себе завізване на письмі“.*) Очевидно він бояв ся їхати і в завізваню староства бачив зраду. В відповіді на се президія відписала д. 12 грудня, що сойм радить уже від 22 падолиста і взиває посла до приїзду. Се завідомленє одначе не дійшло до рук Кобилиці, а д. 5 січня міністерство внутрішніх справ завідомило соймову президію, що „посол Лукіян Кобилиця вже від довшого часу видалив ся зі свого помешканя в Путилові на Буковині невідомо куди і візвання не можна було йому доручити“. Ще раз д. 19. січня вислано від сойму візване до Кобилиці, щоб прибував на сойм, бо пнакше по упливі 14 день від дорученя йому сього візвання його вибір буде скасований. І се візване не було Кобилиці доручене. (Off. sten. Ber. Sitzung vom 6 Febr. 1849 стор. 3).

Власти не знали, на яку ступити з Кобилицею. В грудні Генітер вислав гонця до Львова до ново іменованого губернатора Залеского запитуючи, що йому робити з Кобилицею? Чи уставлені докладно межі посольської нетикальности і що робити, коли посол нарушує закони? (Helfert, op. cit. 534). Залеский відповів рескриптом з д. 4. грудня, що „посольська нетикальність поки що не уставлена ніяким законом, та про те, особливо в осььому випадку треба поступати дуже обережно, а щоб Кобилицю бодай на разі зробити нешкідливим, було би найліпше склонити його, щоб як найшвидше їхав до Кромерижа“ (Helfert, op. cit. 534). Відповідно до сеї інструкції Генітер вислав у гуцульські гори найздібнішого черновецького урядника, окружного комісаря Сиржистого, поручаючи йому поступати „дуже обережно“ і заспокоювати нарід. Але місія Сиржистого не повела ся — не через опір народу, а через переполох дідичів. Вони очевидно бажали собі на непокірних селян війська, куль, шибениць, а що найменше різок, а коли побачили, що комісар по доброму говорить із селянами, зараз догадали ся, що він бунтує їх против панів. „Окружний комісар Сиржистий — писав

*) Officielle stenographische Berichte über die Verhandlungen des oesterr. Reichstages, 84-te Sitzung am 6 Februar 1849, стор. 2.

кореспондент краківського „Czas-y“ д. 11 грудня — їздить по селах вижницького повіту і бунтує селян, щоб усякого підозреного арештували й відставляли до окружного уряду, щоб ненастанно відбували варти по селах і пильнували, аби не прийшли Поляки“ (Czas 1848, ч. 32). Кореспондент занюхав і тут приготування до різні. Тимчасом Сиржистий побувши кілька днів на місці і мабуть зачувши, що Кобилиця скликає людей на нову „сесію“, зажадав від старости компанії війська.

Нова „сесія“ скликана Кобилицею мала відбути ся 15 грудня на Краснім ділу, коло його дому. Надармо деякі прихильники остерігали його, щоб не робив сього в камеральній посілости, бо від камеральної „фєрвальтерії“ може бути клопіт. Кобилиця заявив, що не відступить від свого й не боїть ся нічого, а в разі потреби напевно одержить підмогу. Та ледво почали з'їздити ся гуцульські депутати до Пłosкої, старший завідатель скарбових лісів Чеканій вислав гонця до Вижницї, де тоді пробував Сиржистий з присланим йому баталіоном війська, просячи прибути до Пłosкої та запобігти лихови. Ледво зібрані Гуцули розпочали нараду, коли хтось надбїг з окриком: військо йде! Зібрані розбігли ся, Кобилиця також сховав ся в гори, сказавши Гуцулам, що се підступ панів, але вони нехай не боять ся, бо коли цїсарь про се дізнає ся, все буде инакше. Коли військо надійшло до Пłosкої, не застало нічого підозреного, але не довіряючи тому спокою та може бачучи свою малочисельність, зараз же вернуло назад до Путилова. Відси раз у раз висилано невеличкі патрулі по довколишніх селах, щоб стерегли спокою. Кобилиця не чуючи себе безпечним дома перебрав ся в полонину; крім відділу пушкарів, що пристав був до нього, його оточувала тепер купа з яких 300 Гуцулів озброєних рушницями. — сила, що могла справді бути небезпечна невеличкій коменді Сиржистого. З сею ватагою Кобилиця й далі їздив по селах та робив по своєму порядки, але при наближенню військових патрулів не зачіпав ся з ними, а ховав ся в гори. Відси пішла вість, що він нарешті поїхав таки до Кромержа. Про се коло 20 грудня знали вже в Чернівцях, а 24 гр. львівський губернатор доносив сю радісну вість міністрови внутрішніх справ Стадіонові (Helfert, op. cit. IV, 2, стор. 535). Розумість ся, звістка показала ся неправдивою.

Рівночасно з виступом против Кобилицї в Пłosкій власти взяли ся і до иньших „збунтованих“ осель. Д. 19 грудня прибув губерніяльний концептовий практикант Нехай до села Костівця

з компанією війська і арештував селян Ілька Щербана, Михайла Тюдана, Василя Грінчука і Михайла Гайчука. Їх відставлено до Черновець і віддано карному суду, але швидко показалося, що панські крики про їх бунт були сліпою тривоگو. Грінчука і Гайчука майже зараз пустили на волю, Щербан і Тюдан пересиділи по 8 неділь у слідстві, але кінець кінців також вийшли безкарно 11 лютого 1849 р. З Костівців Нехай подався до Станівців, арештував тут братів Яцків та Івана Рудницького, але й ті „ватажки бунту“ в суді показалися ні в чім невинуватими, і лиш адміністративна власть незвісно за що засудила їх одного на 6, другого на 4 тижні примусової роботи на користь громади (Helfert, op. cit. IV, 2, стор. 535).

Початок нового 1849 р. приніс для буковинських властей нову тривогу. „Коли вже кінець минулого року був дуже неспокійний, — писав д. 23 січня звісний нам уже комісар Спржистий до Івана Федоровича — то початок нового року приніс нам іще більше трівог, додаючи до нашого внутрішнього краєвого безладя ще й небезпеку з боку Угор. Коли в падолисті посол до сойму Кобилиця вернув із Відня до Вишніці, зачав говорити громадам про різні нові порядки та переміни, що може й були обговорювані в соймі, але ще не були ухвалені, а тим менше не одержали цісарської санкції. Особливо увільнив він громади від послуху домініям. І ось я був з баталіоном воєків післаний, щоб розворушені громади довести знов до спокою. Моя місія тяглася 5 тижнів, так що ані святаго вечера ані нового року я не міг провести в крузі своєї рідні. А коли на „трьох королів“ (6 січня) я вернув до Черновець, дійшла до нас чутка, що Угри стоять на семигородській границі, а рано д. 7 січня розійшлися слухи, що наше військо побите і мусіло відступити до Кімполунґа. Можете собі уявити загальний переполох, бо-ж війська на Буковині було дуже мало, так що кождий у своїй уяві бачив уже ворога в самих Чернівцях, тим більше, що чутка була, буцім то угорське військо має 28.000 люда. Хто тільки жив, спішив здобути паспорт до Молдавії та Бесарабії, так що в д. 6 і 7 січня їх видано мало не 400. Ми з жінкою надумали перечекати ще один день у Чернівцях, а потім уже поступати відповідно до того, які будуть дальші звістки. В Галичині ніхто не хотів шукати притулку, бо всі боялися, що там вибухне загальне повстанє. Тому навіть урядові каси з Черновець мали вивезти ся на Бесарабію. Та на

щасте вечером д. 7 січня прийшла відомість, що Угри вернули ся назад.“*)

В отьому листі Сиржистого гідний уваги дуже оглядний спосіб, яким він висловлюєть ся про рух викликаний Кобилицею; до сього свідощтва ми ще вернемось, а тепер доповімо коротко події 1849 р. Напад Бема нагнав страху Румунам і Німцям, дідичам і урядникам буковинським, і був використаний у домашній буковинській суперечці. Як звісно, в соймі в Кромержі виринула тоді справа цілковитого відділення Буковини від Галичини. Чотири руські послы селяни спротивились тому, почувавши себе до єдності з галицькими Русинами. Румуни Чуперкович і Боднар і Німець Краль були за автономією краю. На Буковині починає ся завзята атітація про і contra; партія дідичів і Румунів засновує в Чернівцях газету *Bucovina*, видавану в пансько-румунським дусі німецькою мовою. Ся газета зараз у першім своїм н-рі кидає ся з безтямною злобою на руських послів селян, обкидаючи їх найпоганішою лайкою, називаючи їх „*übelberüchtigte, blödsinnige, stupide Bauern*“, які „задля нашої нещасної устави виборчої на нещасте і на сором нашого краю сидять в раді державній і дають водити себе за ніс деяким інтригантам, аби просити за злученем Буковини з Галичиною“. Вони „ідіоти, йолопи, виродки“, і т. д., а „їх провідник і голова Ковблиця, се кримінальник, що за плюгавий злочин — нищення домінікальних лісів — був перед кількома роками засуджений черновецьким ц. к. судом карним на кількомісячний арешт і сю кару відсидів.“**) Та сього не досить. Для ліпшого поборення антиавтономічних змагань руських селян треба було подати в підозріне їх льяльність супроти Австрії, зробити їх бунтівниками, зрадниками краю. І ось „*Bucovina*“ від першого свого числа виступає з твердженням, що Кобилиця —

*) Про сей напад угорських повстанців під проводом Бема на Буковину, що д. 5 січня гонячи австрійського генерала Урбана дійшли до Дорни і переночували там, див. Kaindl, *Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849*, стор. 286—289. Бем мав усього 600—800 людей, із яких тривога зробила зразу 10, потім 20 і 30 тисяч (ibid. 326).

**) Проф. Ст. См аль-Сто цкий, *Буковинська Русь*, стор. 169. Др. Кайндль присвятив окремий розділ відділеню Буковини від Галичини в своїй праці *Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849*, але обмеживши ся на офіціальні акти він не дає ніякого поняття про ту завзяту партійну боротьбу, що вела ся за се питанє.

союзник збунтованих Угрів. „Від жовтня — читаємо там — він не сидить у радї державній, а займає ся ворохобною і задля зради держави підчас нападу відділу Бемових повстанців на Буковину заслужив собі на шибеницю, та спас ся від неї лише таким чином, що втік“ (Ст. Смаль Стоцький, ор. cit. 169). В тім самім числі мотивує ся сей закид ось яким оповіданем: „Д. 5. січня рознесла ся чутка, що Бем із Семигороду впав на Буковину; через се настав великий переполох, але два дні пізнійше надійшли спокійні вісти. Та небавом почуте безпечности знов розвіяла трівожна вістка, що посол до ради державної Кобилиця (руський селянин) із Сиготу, куди втік був перед кількома тижнями задля попереднього збунтованя гір, нараз, безпосередно перед нападом Бема появив ся в горах між своїми земляками, руськими Гуцулами, скликав їх цілком сьміло й спонукав до того, щоб мали на поготові гроші, живність, овес і сїно для відділу повстанців, який там мав з'явити ся, аби заздалегідь відмовили участи в ополченню, що мало пізнійше приготувати ся, як і взагалї всякої помочи при робленню засіків заряджених у горах на угорсько-семигородський границї, і щоб у всім були готові підпомогти і по приятельськи прийняти у себе повстанців. Енергічні зарядження циркулу, безпроводочне обсажене руських гір значними відділами піхоти й кінниці, нарешті поставлене кількох шибениць здусили лихого духа в зародї та привели підюджених Гуцулів знов до розсудку. На жаль удало ся головному провинникови Кобилиці знов уйти перед рукою справедливости: він утік знов у сусідний Сигот до повстанців, до котрих, здаєть ся, вступив у службу“ (ibidem стор. 163—164).

Неправду сеї звістки стверджує найліпше цитований висше лист Сиржистого, який власне д. 6 січня, отже в сам день відвороту Бема з Дорни вернув до Черновець із Путилова, очевидно полишивши там усе в спокою. Отже ніяких гуцульських зібрань між 15 груднем а 5 січнем у „збунтованих“ селах не було й не могло бути; Кобилиця не міг приготувувати там терену для угорських повстанців, а особливо не міг заохочувати Гуцулів до опору против заряджень власти що до ополчення й засіків, бо ті зарядження були видані аж по нападі Бема, найшвидше коло 10 січня, коли розпорядженем львівського генерала Гамерштайна на всю Галичину й Буковину розтягнуто стан облоги (Kain dl, Die Bukowina і т. д. стор. 228). Та здаєть ся, що се стало ся ще пізнійше, бо фельдмаршал-поручник Малковський, що мав „хоронити Буковину від во-

рожного нападу“, прибув до Черновець аж у половині січня, а до Кімполюнта аж 23 січня (Kaindl, op. cit. 291). Під його командою мав організувати со ополчене генерал-майор Ульріхс-таль, і справді швидко стояло коло 3000 Гуцулів під оружем. Та вже перед тим, д. 12 січня вирушив окружний комісар барон Канне до Селстина, де людність мабуть отягала ся виконувати зарядження властей. Канне задля заметів станув у Селстині аж 14 січня вночі, зараз велів покликати до себе фервальтера Амброзіуса та звісного нам уже ватажка пушкарів Завадинь-ского і велів їм зібрати всіх підвладних їм лісних та пушкарів. На 16 січня скликано також депутатів довколишніх громад. Канне відчитав їм відповідний поклик коменданта і запитав остро, чому не ставили ся до роботи над засіками на границі? Селяни звиняли ся острою зимою й заявили, що скоро лише добудуть із Радовець поживу для жінок і дітей, радо підуть усюди, де їх буде треба. Того самого вечера Канне з купою лісних та пушкарів вирушив до Плоскої, щоб зловити Кобилицю. Кобилиці дома не застали і ніхто в селі не вмів чи не хотів сказати, де він подів ся. (Helfert, op. cit. 278). Тоді Канне, певно на основі „стану облоги“, велів сконфіскувати й забрати все рухоме добро Кобилиці. „Забрали все, що лише можна було забрати — пише о. Білїнкевич. — Возами тягли одержу, молочні продукти, меду, віск, вовну і всякі достатки. Хата Кобилиці лишилася зовсім пуста й обдерта з усього“. Другого дня скликав Канне депутатів із громад волосько-кімпольонського околу: Шипота, Ізвора, Молдави, Кірлібаби; ті також не сперечались і заявили готовість ставитись і до ополчення і до праці коло засіків. Не довіряючи спокоєви селян Малковский порозсилав по селах обох округів по 50 — 80 вояків на постій. Як бачимо, ані розрухів, ані жадного супротивлення властям на ділі зовсім не було видно. Одні лише пани жалували ся, що збунтовані Гуцули вирубали їм у лісах коло 200.000 пнів дерев.

Лишилось іще зловити тільки самого Кобилицю та його спільників. По селах обхоплених бунтом почались арештованія; уязнено і 18 цвітня приведено до Черновець 20 селян (Vico-vina 1849, ч. 9), але Кобилиці не було між ними.*) Окружні комісарі Канне й Ясінський їздили по селах шукаючи за ним,

*) Вурцбах у своїм Biographisches Lexicon, т. XII, стор. 179 — 180 подає число уязнених на 200 — число, як бачимо, фантастичне.

але даремно. Вони навіть визначали досить показну суму грошей для того, хто би зловив його або вказав, де він пробуває. Довідавши ся, що Кобилиця вперед часто бував у домі уніятського священника о. С. у Путилові, бар. Канне обернувся до нього з запитаннями. Священник признав, що Кобилиця справді часто гостив у нього і виявляв йому велике довіре, бо хоч сам православний, він не любив православних попів. Перед путилівською сесією Кобилиця також приходив до нього „на поклін“. І жінка Кобилиці також часто заходила до о. С. у ту пору, коли її муж був у Відні, й цікавила ся, що там нового пишуть у газетах. Ось і все, що вивідав Канне від о. С. Та коли заговорив про те, чи о. С. не вишукав би якого Гуцула, що міг би видати Кобилицю властям, о. С. відповів: „Ні, пане бароне! За всі скарби світа ніякий Гуцул не видасть вам Кобилиці. Скажу ще більше: як би вони дізнали ся, що ось я з вами тут щось задумую против нього, то певно повісили би мене на першій ліпшій гиліці“.

Тимчасом сойм у Кромерижі, не діждавшись ані приїзду Кобилиці, ані жадної звістки від нього, на засіданню 6 лютого одноголосно і без дебати на внесок самої президії уневажнив вибір Кобилиці на посла й поручив міністерству внутрішніх справ розписати нові вибори (Off. stenogr. Protocolle, Sitzung vom 6 Febr. стор. 2—3). Кобилиця все ще ховався в горах. Лише його жінка иноді виходила з лісів, щоб почути, що діється між людьми. Раз якось вона зайшла до Путилова до о. С., і сей почав вяснювати їй небезпеку, що грозить її мужови, та безплідність дальшого опору, і кінець кінців намовив її, аби разом із ним поїхала до Черновець до комісара барона Канне. Комісар приняв її дуже чемно, розпитав докладно про все і списав довгий протокол її зізнань. Він хотів іще другого дня дальше розпитувати її, але в тій хвилі одержав телеграфічний наказ як стій вирушити в характері цісарського комісара на угорську границу з військовим відділом генерала Вольгемута. Які се були зізнання жінки Кобилиці — не знаємо; цікаве лише, що він не то що не арештував її, а ще й дав їй писемний сертифікат, яким позволялось їй вернути ся до рідного села і жити там без перешкоди. Може Канне міркував, що сим він приспить обережність Кобилиці і колись захопить його в його домі.

Але Кобилиця не пішов на сей підступ. А тимчасом черновецька „Bucovina“ знов повела против нього напади в по-

переднім тоні. Д. 6 марта вона пускає делікатну інсинуацію на адрес властий, „що в не дуже певнім русько-кімполюнським повіті, заселенім руськими Гуцулами, як чути, мають власти поступати дуже обережно при набиранню краевого ополчення, а всі більш або менше скомпромітовані прихильники Кобилиці мають бути від нього виключені“.*) Д. 4. цвітня знов алярмове донесенє: „Лихої слави Кобилиця зі своїм небезпечним агентом Бірлою Миронюком знов появив ся в горах між своїми (руськими) Гуцулами і пускає громадам небезпечного тумана, заохочуючи їх до нападу на панські ліси й пасовиска і до того, щоб видержали в опорі: він їм небавом прийде в поміч з угорською армією. Викликаний через те бунтівничий дух став грізний особливо в околицях Бергомету, для того вислав циркул цілу компанію війська в ті околиці і починив иньші енергічні зарядження. Компанія війська розмістила ся по приказу в Бергометі й околиці. Циркулярний комісар Вер веде цілу справу, аби на сам перед спинити напади на панські ліси й пасовиска, вислідити й строго покарати винуватих, повчити громади і не спускати їх з ока, як найострійше й безпощадно карати всіх бунтівників та ворохобників, слідити за рухом між селянами й держати їх у карбах, та зловити Кобилицю й його агента Бірлу Миронюка“ (Смаль-Стоцкий ор. cit. 164—165). З сеї дописі видно безтямну злобу, але більше нічого. Ми не маємо ніяких звісток про побут Кобилиці в околиці Бергомету, і коли там був який розрух, то певно Кобилиця не брав у ньому участі. Незвісно також нічого про того його агента Бірлу Миронюка, що виринає ні з відси ні з відти на листках „Bucovin“-и.

Пару день по тім знає сей орґан уже значно більше. Буцїм то циркулярна комісія в Бергометі написала повідомленє до сусїдніх доміній д. 5 цвітня, „що бунтівник Кобилиця запевнив селян у тих гірських сторонах, що він д. 12 го с. м. з угорськими повстанцями вмаширує до Буковини і селян зробить безмежними панами краю. Ті поголоски не лише загально розширені, але й слїдством доказані. А що знайдено вже

*) K a i n d l, Die Bukowina 277. Проф. Смаль-Стоцкий, покликаючи ся на те саме жерело, подає, що справді була видана така інструкція, та се мабуть непорозумінє, бо проф. Кайндль цитує слова „Bucovin“-и, стилізовані в conjunctiv-і таї ще з клясичним газетярським „man vermuthet“.

ріжні сліди, що Кобилиця з лихої слави Василем Бірлою Миронюком усе ще бушує в тих гірських сторонах і заохочує селян до оружя, аби зі сподіваними повстанцями прогнати військо і власти, то комісія взиває домінії до енергічних поліційних заряджень“ (Др. Смаль Стоцький, *op. cit.* 165). І все се були брехні! Слідство, як покажемо далі, не викрило ніякого звязку Кобилиці з угорськими повстанцями.

Та „Висовіна“ не попускає свого. Д. 13 цвітня доносячи про страшний голод у руській часті Буковини між Дністром і Прутом, не залишає додати, щб причина голоду — не лише торічній неврожай, саранча та холера, але й збаламученє селян через мужицьких депутатів („заного Кобилицю, Моріша і Кірстого“), які „найчуднішими обіцянками довели їх до того, що вони давно вже змарнували й ту дрібку, що зібрали, попродали за безцін худобу або потратили задля великого браку паші, і тепер не маючи нічого, без помочи і без поради виставлені хиба на страшну голодову смерть“ (*ibidem* 166). Д. 19 цвітня дальше донесенє про арештованє 20 прихильників Кобилиці, про великі шкоди пороблені дідичам („дідичі подають їх на 200.000 пнів“) і про відданє деяких бунтівників у рекрути. Д. 17 червня читаємо донесенє, що „д. 7 червня напали угорські повстанці з Мармарошу в двох місцях на Буковину, переступивши границю коло Селетина і коло Путилова, але вернули назад — було їх коло 100 мужа“. Се донесенє само собою не було би нічим дивним, як би не те, що ані Селетин ані Путилів не притикають до угорської границі і як би не те, що присланий із Черновець до віденьської газети „Der Oesterreichische Soldatenfreund“ і надрукований у ч. 108 опис сього подвійного нападу Угрів на Буковину діждав ся в тій газеті спростованя генерал-майора Фішера, який запевнив, що в цілій тій історії „нема ані слова правди“ (Kaindl, *op. cit.* 278).

Хоча власти далеко ліпше від румунських газетарів знали, скільки вини стягнув на себе Кобилиця, то все таки для заспокоєня опінії краю вони не переставали шукати за ним. Вернувшись із семигородської границі комісар Канне ще раз довірочно покликав до себе сьвященника з Путилова, о. С., і предложив йому, щоб³ завабив до себе Кобилицю і віддав його в руки властей. О. С. відповів, що сього не може зробити, раз що се противить ся його розуміню чести, а друге, що — казав він — „за один волос Кобилиці пожерли би мене птиці“.

Здається, що такі пропозиції роблено й иньшим особам, у яких иноді гостював Кобилиця блукаючи по горах. У маю він зайшов у Жабю до сьвящ. Вишневекого, з яким давніше також був знайомий. Сей прийняв його, здавалося, дуже радо, засадив його за стіл і почав гостити, а тимчасом тихенько післав по фінансову сторожу, тзв. ревізорів, які в ту пору сповняли також службу жандармів. Ще Кобилиця сидів при столі розмовляючи з панотцем, коли наскочили ревізори, обступили дім і вхопили його. Пóночи вивезли його до Кут, а відси під сильним військовим конвоєм до Черновець. Д. 27 мая сильно закованого Кобилицю привезено до Черновець і осаджено в арешті.*)

Слідство над ним тяглося довго. Аж у 1851 році його судили военним судом, та сей оправдав його від усіх закинутих йому злочинів і засудив його лише на один місяць арешту. По відбуттю сеї кари політична власть, боячи ся нових забурень спокою, зробила з ним те саме, що з ватажком мазурської різни Шелею; його маєтність у Плоскій продали і з уряду закупили для нього ґрунт та хату в тій самій Сольці, де був оселений Шеля. Тут він мав жити під ненастанним доглядом камеральних урядників; до Плоскої та Путилова йому не вільно було показувати ся ніколи. Про кінець його життя не знаємо нічого певного. О. Білінкевич передає таку версію, що чув від Гуцулів: „Раз приїхав до Радовець якийсь архикнязь на польоване, а наслухавши ся не мало оповідань про Кобилицю, забажав особисто побачити ся з ним та велів на завтра покликати його до себе. Сам архикнязь пішов на польоване. Того самого вечера до хати Кобилиці прийшли три пани, що були в товаристві архикнязя, почали приязно розмовляти з ним, далі добули пляшку вина і почали частувати його. Кобилиця напив ся того вина і пани пішли собі, а Кобилиця тої самої ночі вмер. Ті пани, як потім показало ся, були Айвас, Джурджован і Ромашкан“. Звістку про отроєне Кобилиці чув із уст Гуцулів також Др. Ол. Колесса (Житє і Слово III, 234, 235).

*) Так подає сю дату Вурицах (Biographisches Lexicon XII, 180). Проф. Кайндль (Die Bukowina 280) за Ріттерсбергом (Kapesní Slovníček, Praha 1851, т. II, стор. 154) подає значно пізнішу дату 27 цвітня 1850. Не знаю, відки взяв її Ріттерсберг; вона сама собою мало правдоподібна, та й о. Білінкевич говорить, що Кобилиця був арештований зараз весною 1849 р., поки ще трівало угорське повстанє

VII.

Ми звели до купи відомости про Кобилицю, які нам було можливо зібрати, й силкувалися перевірювати їх критично одні одними. Попробуємо тепер на підставі сього матеріялу в'яснити собі, хтож такий був сей Кобилиця, яке змагане, яку ідею репрезентував він, за що і в ім'я чого боровся?

Відразу мусимо зазначити, що безсумнівно певного матеріялу для відповіді на се питане маємо дуже мало. Лист Кобилиці і лист Сиржистого, се одинокі матеріяли першої руки, що щось говорять; протоколи ради державної і вирок черновецького воєнного суду в справі Кобилиці, се знов два акти першої руки, в яких важне не те, що вони говорять, а те, що промовчують. Вирок сказав би нам певно значно більше, як би нам був зв'язний його текст. Усі иньші звістки — се або тенденційно забарвлені партійні писання сучасних, иноді досить лихо поінформованих, або відгуки традиції, відгуки неясні (пісні й оповідання народні, в яких підхоплено не одну важну дрібницю, але занехаючи власне ідейну основу, наміри, психологію дієвих осіб) або зложені з різнородних елементів, черпаних із незвісних нам жерел, і при всій своїй цінности потребують перевірки (редяція о. Бідінкевича).

В категоричній формі висловлено доси властиво лиш один погляд на характер діяльности Кобилиці. Се погляд „Viscovic“и 1849 р., по якому Кобилиця був агентом Кошута, бунтував Гуцулів для того, щоб допомогти Уграм, і сам зі свого боку надіявся при помочи Угрів зробити ся „хлопським королем“, дістати власть над Буковиною. Сього погляду держався Федькович з тою хиба відміною, що заставив Кобилицю вірити в малярське свободолюбство й надіятись, що

Угри волю добувають,
Поможуть і нашу*).

*) Див. Поезії Осипа Юрія Федьковича, вид. Наук. Тов. ім. Шевченка, том I, стор. 170. Інтересно, що Федькович зложив про Кобилицю ще й пісню народню, в якій крім першого куплета нема нічого народнього; вона буде надрукована в IV томі Федьковичевих творів, а тут подаю з неї лише першу половину, що ілюструє власне політику Кобилиці, як її розумів Федькович:

Чи дуфаш, Джурджуване, шо твоя Віжниця?
Чи дуфаш, шо в неволі Лукен Кобилиця?

До сього погляду прихилиєть ся й Гельферт, хоча й висловлює деякий сумнів що до його вірности. Правда, не маючи автентичних урядових даних про рух Кобилиці (з виємком рапортів черновецького старости до львівського губернатора та губернатора до міністра, документів важних для хронології подій, але зовсім байдужних для оцінки їх характеру) Гельферт користуєть ся звістками черновецької „Viscovin“-и, користуєть ся досить некритично, приймаючи за певні ті промови, які вкладає в уста Кобилиці ворожа газета. З сього каламутного жерела взяв Гельферт відомість про наказ Кобилиці Гуцулам — приготувати овес і харч для війська; ці слова мали бути сказані на одній із „сесій“ скликаних Кобилицею, отже десь у падолисті 1848; тимчасом польські звістки про ті сесії, хоч і як ворожі Кобилиці, нічого не знають про такі слова, а Viscovina вкладає їх в уста Кобилиці, але аж в часі його ніби то агітаційної подорожі по повероті з Сиготу, перед самим нападом Бема, отже в перших днях січня 1849 р., хоча ми знаємо напевно, що тоді при острих морозах Кобилиця сидів десь схований у горах, а в околиці Путилова до 5 січня стояв з військом Сиржинстий і ніяких гуцульських зборів не було.

Бере на віру Гельферт і друге тверджене Viscovin-и, буцім то Кобилиця наказував Гуцулам іти до ополчення та робити засіки в горах против Угрів. Але ж і ці відомости, подані

Бо тот Лукан Кобилиця с панамы си вадит,
 А с Кошутым молоденьким таку раду радит:
 „Ти Кошуте, Угришчуку, шо хочиш робити?
 Ци с цісарем молоденьким за правду си бити?
 Коли хочиш з ним си бити, поможи ти Боже!
 А я прийду з ледінями, та й тобі поможу“.
 Гої учув се цісаричок на свої столиці,
 Посилає ровту війська тай за Кобилицев.
 А они-ж го бай имили на самі Покрови —
 Теперь, годні ледіники, бувайте здорови!
 А ви, славні Путиляне, не тратьте надії:
 Доки Угре не пропали, то й нам нема гії.

Ся пісня так само як і поема Федьковича „Лукан Кобилиця“ доказує хіба, як мало справді конкретного знав Федькович про Кобилицю й його рух. Чи справді старший брат нашого поета Іван ходив з Кобилицею і через се потім утік у Молдаву, як писав Федькович у р. 1861 Дідицькому (Поезії Федьковича вид. Дідицького, стор. IV) і як оповідав дрови Колесі один Гуцул (Житє і Слово III, стор. 324), про се не можемо сказати нічого певного.

у Гельферта в категоричній формі, в черновецькій газеті виглядають зовсім недоладно. По перше: Кобилиця агітує против них ще перед нападом Бема, значить що найменше на тиждень перед їх виданєм, в пору, коли ніхто не міг знати, чи такі зарядження в загалі будуть видані. По друге, сама „Viscovina“ не може сконстатувати ані одного факту, де би Гуцули дійсно противили ся зарядженням військової власти; в одинокім Селетині вийшло маленьке опізнене задля браку хліба, і сюди зараз іде військо і знаходить серед народа повний послух. По 16 січні Кобилиця не міг уже й думати ні про яку агітацію, бо по гірських селах знов стояли військові пості. А Gazeta Lwowska виразно констатує, що зараз по нападі Бема в горах зібрано до народнього ополчення 3000 жвавих Гуцулів.

Лишаючи на боці загальний характер Кошутівського повстання, шляхецько-міщанського радше, ніж демократичного, і крайне ворожого Славянам, недоладність підозрівання Кобилиці в звязках з Уграми видно вже хоч би з того, що одинокий напад Угрів на Буковину, під проводом Бема, був зроблений очевидно без найменшого числення на якусь поміч Гуцулів, у околиці далекій від „збунтованого“ округа. Се була партизанська демонстрація, що мала нагнати страху противникови, але не обчислена ні на які стратегічні користи. Бем переночувавши в Дорні вернув назад у Семигород не пробуючи йти далі, хоч не знайшов серйозного супротивлення. Се чули мабуть і противники Кобилиці, коли в цвітні 1849 р. видумали ще два напади Угрів уже просто на збунтовану територію, до Селегина та Путилова, і силкували ся взяти на ті качки несвідущих географії віденських Німців.

О. Білінкевич у своїй рукописній реляції прихилиє ся також до думки про те, що Кобилиця був у змові з Уграми. На се у нього є два докази: говорене Кобилиці про овес і факт його увязнення в Жабу: очевидно, мовляв, він хотів утікати на Угорщину. Що до першого, то ми вже показали, що се видумка „Viscovin“-и, яка могла бути передана о. Білінкевичеви якимсь урядником, що 1849 р. читав сю газету і прочитане в ній помішав з тим, що бачив або чув відки инде. Що до другого, то се догадка нічим не доказана. Кобилиця міг укривати ся на галицькім боці вже тому, що тут за ним не шукали так, як на Буковині, а пробуваючи тут зайшов і до Жаба; для здогаду про його намір утікати на Угорщину се не дає ніякої підстави.

Проф. Кайндль перший спротивився думці про порозуміння Кобилиці з Уграми. Головний його доказ, се вирок черновецького суду над Кобилицею. По довгій слідстві, в яким певно стягнено весь можливий доказовий матеріал, сей суд — воєнний, отже певно не прихильний до ласкавого трактовання бунтівника — не знаходить на Кобилиці ніякої вини й засуджує його лише на місяць в'язниці за якийсь дрібний, по теперішньому сказати-б, поліцейний переступ. Справді, доказ рішучий.

Але для характеристики руху Кобилиці всі ті докази зовсім негативні. Що ж се властиво було? І чим був Кобилиця, коли не був Кошутівським агентом? Що не був простим обманцем, який у викликаню розрухів шукав тільки власної користи й збогачення, се, здається, певне. Чоловік заможний і гордий, що в часах панщини як громадський пленіпотент здобув собі безмежне довіре у громад, певно не спекулював на громадські сороківці. Жадоби особистого зиску не закидає йому й „Viscovin“-а, хоча й силкується кинути двозначне світло на нього говорячи, що він вибирав податок по сороківцеві від номеру. Що в його словах „цїсарь мій приятель“ і в його поступках, якими він і в 1846 і в 1848 р. викликав розворушене серед народа, була певна політична містіфікація, се не улягає сумнівови. Але яка ж була ціль тої містіфікації? Що хотів досягнути нею Кобилиця? На що надїяв ся обіцяючи народови якусь посторонню поміч, і з якою метою збирав ославлені свої сесії?

Що рух викликаний Кобилицею мав аграрну основу, се, здається, не улягає сумнівови. Від самого 1843 р. і до кінця бачимо його занятого справою аграрних відносин Гуцулів, а спеціально в 1848 р. справою відібрання тих селянських ґрунтів, лісів, полонин, які попередніми роками були загарбані помісниками. Поки в Відні радив сойм, Кобилиця — се видно з його листу — надїяв ся уладження сеї справи законодатною дорогою, чи може яким актом цїсарської ласки, подібно як се стало ся (в розуміню селян) зі знесенем панщини. Та ось Відень зомбардовано на його очах, раду державну розпущено; вертали ся — могло здаватись Кобилиці — часи повного безправ'я, притиску, подібні як були в 1843 і 1846. І він знов хапається за подібного способу, як у 1846 р., містіфікації, щоб піддержати віру селян у добрий кінець їх справи. Він скликає сесії, запевнює народ, що цїсарь дав йому власть у краю, пробує заводити якісь свої порядки по селах, остерігає перед зрадою, але зрештою наводить на людей, щоб держали себе спокійно. І справді,

ми не чуємо про ніякі насильства й неслатальности в тім руху, а „страшний бунт“, про який кричали переполошені дідичі, при ближшій розгляді розпливає ся в ніщо. Що ж властиво урадили Гуцули на тих сесіях і що зробили потім таке, чим би виправдав ся крик та переполох дідичів? Ми не знаємо навіть про такі експеси, які були в 1843 році. Бож ті 200.000 пнів дерев, вирубані буцїм то Гуцулами в зимі 1849 р., навіть сама „Visovina“ подає з застереженням, що се „дідичі самі оцінюють“. Але-ж се могли бути звичайні вируби дров, які практикують ся що зими в гуцульських горах. Ті зрубані дерева мусїли лишити ся на місці; Гуцули не сховали їх за пазуху ані не могли вивезти нікуди, бо зрубане дерево в Гуцульщині видобувають із гір аж весною, сплаваючи його ріками та потоками; значить, ся шкода зводить ся до зєра. А по за тим аграрного злочину ніякого в цілім тім руху не видно.

Лишає ся ще одна можливість: допустити у Кобилиці якийсь більш або менше ясний ідеал гуцульської автономії, свого власного порядку, „щоб Гуцули були самі в собі, аби їм ніхто не мав до розказу, лише сам цісарь“, як висловлював ся ще в 60-тих роках один громадський писар у Жабю*). На се вказували-б і ті вісти, що подано висше про промови Кобилиці, його накази не слухати ані панів ані урядників, гутїрка дідичів про „хлоське царство“ в горах і про „гуцульського царя Кобилицю“. За таким поглядом промовляв би й лист Сиржистого, який у аїтації Кобилиці бачив очевидно не сам аграрний рух, а пробу якогось відмінного громадського устрою, вла-

*) В р. 1880 я чув у Коломії оповіданє про „жабівського губернатора“, якое писаря, що в кінці 60-их років, коли пішла чутка про нову автономію, зібрав усю громаду й заявив їй: „Тепер від цісаря прийшла така вільність, що громада буде сама в собі“. Він розумів се таким способом, що громада сама буде устанавляти собі закони, сама буде мати свій суд і не буде підвладна нікому крім самого цісаря. Жабівська громада дуже тому врадувала ся і зачала справді поводити ся зовсім автономно. Писар не приймав ніяких паперів ані від староства, ані від повіту; всякі справи суджено в самій громаді, а де виходила потреба, з громади писано „ради“ нїшим, сусїднім громадам у спільних справах. (Див. про се мою допис у „Вольное Слово“, Женева 1883, ч. 52, стор. 9). Що се не був одинокий випадок, бачимо з протоколу громадських ухвал села Добрівлян, дрогобицького пов., де також громадська рада в початку 70-их років присвоїла собі була судівництво карне й цивільне (Свїт 1882, ч. 10—11).

сного суду, без послуху домініям, якусь громадську автономію, про яку може й була мова в Відні, але яка не була анї ухвалена, анї санкціонована цісарем. Могли Кобилиці піддати таке розумінє громадської автономії деякі радикальні, республіканські та соціялістичні елементи, якими тоді кишів Відень і які певно не занедбували по своєму впливати на послів, особливо на селян. Міг і дехто з урядників, особливо таких, що знали нещасні відносини галицького та буковинського селянства й не любили шляхти, робити Кобилиці деякі надії на будущий конституційний устрій і тим піддержати його наївну віру в цісарську прихильність і поміч.

Все се могло бути, та повторяю, все се комбінації не підперті певними свідощтвами. Надіюсь, що незабаром на сторінках „Записок“ будемо могли подати нові матеріяли, що бодай у части розвіють ту непевність.

